I. számú függelék

Grabicza Róbert

Az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet működésének sajátosságai

Mindig megtiszteltetés egy intézetnek, az ott munkát végző állománynak, ha bemutatkozhat, főleg akkor, ha ezt szakemberek előtt, kollégáink előtt teheti. A mai konferenciával kapcsolatosan arra kaptunk felkérést, hogy intézetünk történetét és az általunk működtetett speciális csoportok egyikét bemutassuk. Meggyőződésünk, hogy intézetünk – adottságaiból, sajátosságaiból következően – fontos eleme a büntetés-végrehajtás intézményrendszerének, struktúrájának.

Intézetünk három ok miatt is sajátosnak nevezhető, ezek a következők:

I. A múlt (többek között az alapítás története) miatt.

II. Az elhelyezkedés miatt – Az intézet két objektuma egymástól 23 km távolságra és a lakott településektől viszonylag távol (Harta – Állampuszta 6 km, Solt – Solti körlet 10 km.) van.

III. A munkáltatás mezőgazdasági jellege miatt.

A fentieken túl az intézet rezsimcsoportjairól szeretnék beszélni, főként azt kifejtve, hogy nálunk hogyan valósul meg az enyhébb végrehajtási szabályok jogintézménye.

I.

Intézetünk immár 121 éves múltra tekinthet vissza, a tavalyi évben ünnepeltük az intézet működésének 120. évfordulóját.

A börtönügy területén jelentős változásokra az 1867-es kiegyezést követően került sor. Az igazságszolgáltatás reformjaként elfogadott 1878. évi V. törvény a magánelzárás rendszere helyett az – akkor Európában már általános – fokozatos rendszert vezette be. Megjelenését jelentős börtönépítési program követte. A meglévő fegyintézetek mellé a század végére újabb büntetés-végrehajtási intézetek létesültek, és kiépültek a fokozatos rendszer szellemében a közvetítő intézetek.

1883-ban elsőként létesült Wágner Pál magánadományából a Kishartai Közvetítő Intézet. Wágner Pál halálakor végrendeletében kishartai földbirtokát és annak felszerelését a magyar államra hagyományozta, hogy azon az Igazságügyi Minisztérium intézetet létesítsen az elítéltek földműves munkával történő foglalkoztatására. A cél az volt, hogy a hosszú (3 évnél hoszszabb) fegyházbüntetés és a szabad élet között az arra érdemesek számára közvetítsen – a szabadulási idő előtti 1/3 időt szabadabb körülmények közt, földművelési munkával töltsék el az elítéltek. Az adományozó saját személyén ke-

resztül tapasztalta meg az elzártságot és a tétlenséget, ezért tette meg ajánlatát. A közvetítő intézetnek speciális, az akkori börtönszabályoktól eltérő belső szabályzata volt, külön magatartási követelményekkel. Itt kell megemlíteni, hogy az 1885-ös Római Börtönügyi Kongresszus kezdeményezte először a rab munkáltatás átalakítását a földműves foglalkoztatás irányába. Nálunk már ekkor ez egy éve ismert volt.

1884-ben 9 fő rabbal, 80 férőhellyel kezdte el működését intézetünk elődje. A foglyok elhelyezésére kezdetben három épület szolgált, az első tíz évben 105 hektáron folyt a földműves munka és a gazdálkodás.

A Kishartai Közvetítő Intézetet 1919-ben Országos Büntető Intézetté alakították át, a rabgazdaság területe 2117 hektárra nőtt. A terület növelésével párhuzamosan került sor a működéshez szükséges létesítmények bővítésére. A fogvatartottak létszáma 400-450 főre emelkedett. Az átalakításnak kettős oka volt: egyfelől Trianon után fegyintézetekre volt szükség az elcsatolt területeken lévők pótlására, másfelől pedig az I. világháború utáni gazdasági nehézségek az önellátás felé terelték a figyelmet.

1944 őszén elrendelték az intézet kiürítését, az őrök és az elítéltek az állatállománnyal együtt a Dunántúlra indultak, ahonnan a foglyok folyamatosan megszöktek.

Az elítéltek ismételt szállítása 1946-ban kezdődött meg. Az ezt követő években az Állampusztai Országos Büntető Intézet befogadó képessége jelentősen megnőtt, és a férfiak mellett elítélt nők elhelyezésére is sor került.

1951-ben megalakult az Állampusztai Igazságügyi Gazdaság, s a tagosítások eredményeként a gazdaság területe 3500 hektárra nőtt.

1956-ban az elítéltek túlnyomó része az intézetből eltávozott, az állatállomány ellátását és a sürgős munkát az őrség, a polgári alkalmazottak és a hozzátartozók végezték el.

1957-ben megszűnt a női elítéltek foglalkoztatása.

1974-ben a Solti Állami Gazdaság átvételével a működési terület közel háromszorosára nőtt, s ma meghaladja a 12500 hektárt. Központi forrásból biztosított pénzeszközök felhasználásával új szálláskörlet épült Solt-Nagymajorban. A későbbiekben sor került a minden szempontból elavult korhányi, majd a miklai szálláskörlet felszámolására, és ezt megelőzően, illetve később folyamatosan az állampusztai szálláskörletek bontására, az új szálláskörletek építésére, majd felújítására.

II.

Az intézet két – egymástól 23 km-re lévő – objektumból áll, közel egyforma férőhellyel és létszámmal. A viszonylag nagy távolság miatt és az operativitás biztosításának érdekében a szervezeti felépítésben is igyekeztünk alkalmazkodni ehhez a helyzethez a Solti Objektum kialakítását követően. Az objektumok élén parancsnok-helyettesek állnak, akik a működés során felmerülő napi, operatív feladatokat saját hatáskörben, önállóan hajtják végre.

III.

A fogvatartottak foglalkoztatása vonatkozásában nálunk még ma is a munkáltatás képviseli a döntő szerepet. A fogvatartottak 65–70%-a végez viszonylag rendszeresen

munkát. Az intézet sajátossága, hogy a munkáltatás nyitott területen történik, tehát elsődleges a mezőgazdasági jellegű foglalkoztatás, ami az intézet mellett működő Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft-ben valósul meg.

Az intézet befogadó képessége 814 fő, a mai napon nyilvántartott létszám 1163 fő, ami azt jelenti, hogy a telítettség 143%-os. A fogvatartottak 1/3-át az intézet, 2/3-át a kft. foglalkoztatja.

A mezőgazdaságban foglalkoztatott fogvatartottak száma 521 fő. Közülük 111 az állattenyésztésben, 314 a növénytermesztésben, 96 pedig a különböző kiszolgáló egységekben (gépműhely, magtár, karbantartó részleg stb.) dolgozik. Folyamatos munkavégzésre az állattenyésztési ágazat nyújt lehetőséget, ahol pulyka- és libahízlalással foglalkoznak legfőképpen. Kisebb jelentőséggel bír a juhtenyésztés és a lótartás, amelyek törzstenyészetként működnek. A növénytermesztés időszerű feladatait leginkább a 220 hektáros szőlőterület adja, amely a solti Meleghegyen és az Állampusztához tartozó Korhány területén található. Mivel a térségben ipari foglalkoztatásra nem adódik lehetőség, a mezőgazdasági ágazatban a kézi munkaerős kultúrák bővítésével igyekeznek folyamatosan bővülő munkalehetőséget biztosítani.

Ami a fogvatartottak összetételét illeti: nálunk elsősorban jogerős ítélettel rendelkező felnőtt korú férfi fogvatartottak töltik büntetésüket. A fogvatartotti állomány – az előélet vonatkozásában – alapvetően első bűntényes (43%). Az ítéleti idő vonatkozásában az 1-3 évig terjedő büntetési tartam (49%), a bűncselekmények tekintetében pedig a vagyon elleni bűncselekmények (66%) jellemzőek. A viszonylag rövid ítéleti idő nagymértékben meghatározza aktuális feladatainkat, rendkívül nagy a fogvatartottak fluktuációja, ugyanakkor sok a folyamatban lévő lezáratlan büntető ügy.

IV.

Intézetünkben – annak viszonylagos nyitottsága okán – hagyományosan jelentős szerepe van a fogvatartottak differenciálásának, s az ennek megfelelő rezsimcsoportok kialakításának és működtetésének. A rezsimcsoportok létrehozásának akkor van értelme, ha azok egymástól való elkülönítését garantálni tudjuk, illetve tartalommal tudjuk megtölteni. Az intézetben fogvatartottak létszáma e tekintetben nem könnyíti helyzetünket, s az sem, hogy viszonylag nagy zárkák állnak rendelkezésre a fogvatartottak elhelyezésére.

Az intézet két objektumában jelenleg 13-15 féle rezsimcsoportot működtetünk. A jogszabályokban meghatározott végrehajtási fokozat szerinti elkülönítésen túl az intézetben eltöltött időtartam, valamint biztonsági, egészségügyi, magatartási szempontok alapján alakítottunk ki fogvatartotti csoportokat. Külön rezsimet képeznek az adaptációs problémákkal küzdők és a személyiségzavarban szenvedők. A felsorolás végén, de nem utolsó sorban teszek említést az enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) hatálya alatt állókról, mint intézetünk egyik legfrekventáltabb speciális csoportjáról.

Az EVSZ jogintézménye, mintha csak számunkra és a miénkhez hasonló intézeteknek hozták volna létre, szinte azonnal sikeresen illeszkedett rezsimrendszerünkbe, új lehetőségeket nyitva a differenciálás palettáján. Bevezetése után a szakirodalom az

EVSZ-t egy új végrehajtási fokozatként is jellemezte. Ennek a „fél-nyitott rezsimnek" a rendeltetése alapvetően a börtönártalmak csökkentése és a társadalomba való beilleszkedés elősegítése a kapcsolattartás könnyebbé tételével, valamint a bv. intézeten kívüli – felügyelet nélküli – munkavégzés lehetőségének megteremtésével.

Mint általában minden újnak, az EVSZ-nek is át kellett esnie gyermekbetegségein. Eredeti szabályozása szerint az EVSZ alkalmazásáról – az intézet előterjesztésére, illetve a védő vagy az elítélt indítványára – a bv. bíró döntött. A törvény az elrendelésnek csak az időbeli feltételét és a végrehajtás kereteit határozta meg, a jogalkalmazóra bízva annak tartalommal való kitöltését. A jogalkotó a bv. bíró számára az alkalmazás feltételeként mindössze a szóba jöhető végrehajtási fokozatot és az abban kötelezően eltöltendő időt határozta meg. Azzal, hogy a jogalkotó az elrendelés részletes feltételeit nem határozta meg, a jogintézmény olyan bűnelkövetők esetében is alkalmazhatóvá vált, akik – a társadalomra való veszélyességükre, a szervezett bűnelkövetői körhöz tartozásukra, az elkövetett bűncselekmény jellegére tekintettel – nem méltók a kedvezményekre. Az EVSZ hatálya alá helyezettek létszáma ebben az időszakban érte el a története alatti legmagasabb számot. Így volt ez országosan is, és intézetünkben is:

1997 94 eset
1998 85 eset

Annak érdekében, hogy a jogintézmény alkalmazása megfeleljen a rendeltetésének, indokolttá vált a kezdeményezők körének szűkítése, illetve az elrendelés feltételeinek pontosabb meghatározása, amely 1999-ben valósult meg. A szabályozást követően nagyságrendekkel csökkent az e kedvezményben részesülők száma:

1999 52 eset
2000 5 eset
2001 7 eset
2002 22 eset
2003 36 eset
2004 43 eset
2005 16 eset

Ugyanakkor az a körülmény, hogy az EVSZ alkalmazása iránt csak az intézet tehet javaslatot a bv. bírónak, jelentős garanciát adott arra vonatkozóan, hogy csak olyan fogvatartottak esetében kerülhessen sor az eljárás megindítására, akik a feltételeknek megfelelnek.

Az új szabályok amellett, hogy garanciával szolgálnak, a másik oldalról akadályozzák is az EVSZ hatálya alá helyezést. Így többször előfordul, hogy mire a büntetés felét eléri a fogvatartott, már nincs idő az EVSZ–re. Ha nemcsak egy letöltendő ítélete van a fogvatartottnak, és nincsenek az ítéletek összbüntetésbe foglalva, akkor csak az utolsó ítélet jöhet szóba EVSZ szempontjából, ami általában többnyire rövidsége miatt szintén nem felel meg a követelményeknek.

Fontossága miatt intézeti szinten megkülönböztetett figyelemmel kezeljük e jogintézményt és gyakorlati megvalósítását. Érdekünk, hogy működjön, és jól működjön e rendszer. A gyakorlat során bebizonyosodott több ízben is, hogy a feltételek megléte, az

EVSZ hatálya alá helyezés és a szabadulás közötti idő nagyon rövid. Még rövidebbé teszi ezt az időt, ha az előkészítés, a külső információk bekérése ekkor kezdődik. Ezért azt a gyakorlatot alakítottuk ki, hogy a potenciális jelöltek kiválasztását, tájékoztatását és az információk beszerzését már előre elvégezzük annak érdekében, hogy a szükséges időtartam kitöltésekor már csak az előterjesztést kelljen megtenni a bv. bírónak.

Az EVSZ hatálya alá tartozó fogvatartottak az intézetből 24, illetve 48 órát meg nem haladó időtartamban eltávozhatnak azokon a napokon, amikor nem végeznek munkát. Az eltávozások gyakoriságát a következők szerint differenciáljuk:

- havonta egyszer távozhat el az a fogvatartott, akinek várható szabadulásáig 6 hónapnál hosszabb idő van hátra, illetve abban a hónapban, amikor számára EVSZ-t engedélyeztek;
- havonta kétszer távozhat el az a fogvatartott, akinek szabadulásáig kevesebb, mint 6 hónap van hátra.

Gyakoribb eltávozásra egyedi engedély alapján kerülhet sor a fogvatartott kérelmére, amennyiben méltányolható a kérelme.

Az eltávozások időtartamát az engedélyezett tartózkodási hely és az intézet közötti távolság, illetve az utazásra fordítandó idő határozza meg. Ez alapján:

- 24 órát meg nem haladó eltávozást engedélyezünk a 100 km-es távolságon belül és a Budapestre utazók részére,
- 48 órát meg nem haladó eltávozást pedig a 100 km-nél messzebbre utazóknak.
- 24 órát meghaladó, de 48 órán belüli időtartamban engedélyezzük azok számára az eltávozást, akiknél a közlekedés (a csatlakozások, a többszöri átszállás miatt) nehezített. Ez esetben az engedélyezett időtartam úgy kerül meghatározásra, hogy az otthon töltött időtartam minimum 16 óra legyen.

Az eltávozások engedélyezése a parancsnok-helyettesek hatáskörébe tartozik. Minden olyan esetben azonban, amikor az általános feltételektől eltérő az eltávozási kérelem (gyakoriságában, tartamában, eltérő időpontban, eltérő tartózkodási helyre), az engedélyezésre a parancsnok jogosult.

Az EVSZ hatálya alatt álló fogvatartottak munkáltatása ellenőrzéssel, esetenként felügyelettel történik, ami azt mutatja, hogy ezen a területen is bizalmat kapnak. A bizalommal tudnak is élni, a visszaélések száma az elmúlt időszakokban elenyésző volt.

Úgy gondoljuk, hogy az EVSZ jogintézménye létjogosultságát bizonyította, s hogy a jövőben is szükség van rá.

Végezetül engedjék meg, hogy az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet vezetése és teljes személyi állománya nevében gratuláljak a házigazdák 10 éves jubileumához. Az eltelt évek eredményeire méltán lehetnek büszkék, s kívánjuk, hogy terveiket a jövőben is sikeresen tudják megvalósítani.